

Zvonko Pavličić

OGLEDALO KOSOVSKO METOHIJSKE LIKOVNE PROŠLOSTI OD KRAJA XIX DO SREDINE XX VEKA

U mozaiku umetničkog stvaralaštva, likovna umetnost na Kosovu i Metohiji osenčena je i na svoj način gotovo bezvučna. Osnovne razloge njenom, laganom i tihom prosperitetu valja tražiti u relativno zakasnelom rađanju njenih prvih impulsa s kraja XIX i početka XX veka. Uskrsnuću likovnog stvaralaštva na ovom prostoru prvenstveno su doprineli čini se slikari zografi o kojima nema mnogo podataka. Naime, malo je pisanih izvora o zografskim i ikonopisačkim radovima koji svakako predstavljaju osnovni slikarski ukras crkava na Kosovu i Metohiji.

Godine 1875. Živopisac Avram, sin Diče zografa osvežio je živopis u Pečkim hramovima, a 1895. izgrađen je veliki konak u Pečkoj Patrijaršiji, i tom prilikom slikari braća Frčkovci iz Galičnika i Lazar Aleksijević iz Bijelog Polja ukrašavaju njene zidove. Kada je reč o ikonopisanju, nužno je pomenuti zografe Dimitrija Andonovića – Papradiškog (1858–1954) i Đorđa Zografa (1870–1945), koji su početkom XX veka, tačnije nakon oslobođenja od Turaka 1912. godine ostavili na Kosovu i Metohiji veći broj ikona, fresaka, ikonostasa i slika sa motivima običaja i života tadašnjih ljudi. U crkvi sv. Arhandela Mihaila u Štimlju uradili su ikonostas, a veći deo slikanih dekoracija oslikava Uroš Predić (1857–1953).

Početkom XX veka na Kosovu i Metohiji se formiraju prve gimnazije i učiteljske škole, u koje po dekretu dolaze profesori crtanja, kako bi ukorenili likovnu kulturu. Jedan od najzaslužnijih je, svakako, slikar i likovni pedagog Vlada Novosel (1874), koji je kod učenika Pečke gimnazije ostavio veliki trag i neposredno uticao na doajena slikarstva na Kosovu i Metohiji Vladu Radovića (1901–1986), kao i na slikara Luku Stankovića, vajara Cvetka Radovića i na Gligorija Savovića, poznatog arhitektu. Pored Novosela, u širenju i razvoju likovne kulture učestvuje i Josif Petauer – Skica, slikar i likovni pedagog, koji je u Pečkoj gimnaziji dao veliki doprinos. U Kosovskoj Mitrovici radi i stvara Svetislav Strala (1891), min-henski đak i poznati predstavnik akademskog slikarstva, član grupe Oblik i univerzitetski profesor. U Kosovskoj Mitrovici osim njega stvaraju Jefta Vančetović (1894), Aleksandar Perić

(1904) i Bečki đak Ljubomir Videk (1902). Dok u Prištini živi i stvara zapaženi slikar i likovni pedagog Branko Dočić, a u Prizrenu Milan Rajić.

Kao profesor crtanja u Peći je kraće vreme radio i ugledni arheolog, akademik Branko Gavela. širenju kulture i umetnosti na Kosovu i Metohiji, svakako, je doprineo Miloš S. Milojević, putopisac i propagator srpskog naciona, pokretač listova Prizren i Srpsko kolo u kojima se pisalo o aktivnostima tadašnjih slikara.

Godine 1949. u Peći, gradu koji označava sinonim za umetnost i kulturu formira se prva primenjena umetnička škola na Kosovu i Metohiji u kojoj osim Vlada Radovića i Luke Stankovića stvaraju Milan Besarabić (1908), Božidar Prodanović (1924—2006), univerzitetski profesor, Rufim Lazović, Risto Otović, Svetozar Kamenović, Radoslav Musa Miketić... škola postaje likovno središte talenata i matica njihovog razvoja, usavršavanja i oblikovanja likovne stvarnosti na Kosovu i Metohiji.

Slikar Svetozar Kamenović (1921) i vajar Radoslav Musa Miketić su se međutim, potpuno razvili i afirmisali posle 1950. godine. Oni su u toj duhovnoj sferi inspirisani naukom, i granice realnog pomeraju do granica saznanja. Ali, početna kolebanja i zablude vezane za ideju rigorozno utilitarne umetnosti brzo su prevaziđene, tako da 50-ih godina nastaje potreba za traženjem novih puteva. Traganje najpre ima karakter logičkog razvoja pojedinih talentovanih mladih slikara predratnog perioda. Posebno se ističe Aleksandar Tomašević (1921), koji je, nakon studija u Beogradu i Parizu, priredio 1950. godine vrlo zanimljivu izložbu. Ovaj Mitrovčanin je stekao veliku popularnost i kao slikar i kao pedagog, držeći nastavu kao profesor na Akademiji primenjenih umetnosti u Beogradu.

U Prištini tada živi i stvara, danas akademik, Svetomir Arsić Basara (1928). On, imajući više afiniteta ka novim i savremenim likovnim tendencijama stvara irealna i moderna dela, tražeći originalan izraz zasnovan na tradicionalnim sredstvima i percepciji.

U sledećoj fazi razvoja umetnosti na Kosovu i Metohiji koja počinje 60-ih godina XX veka, pojavljuju se nova imena: Sava Rakočević, Hilmija Čatović, Slavko Šćepanović, Veljko Radović, Trajko Stojanović – Kosovac, Dragoslav Jašović, Mirko Radulović... i dolazi do potpunijeg i raznovrsnijeg likovnog koncepta, o čemu bi se proučavalo u narednom periodu.